TARJIMASHUNOSLIK MASALALARI
TARJIMASHUNOSLIKDA PSIXOLOGIK TERMINLARNING EKVIVALENTLIK MASALALARI

Qarshi davlat universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti

Psixologiya yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Ahmatova Anisa Rasul qizi

Murojaat ucvhun Tel:+998505878003

Gmail: anisaaxmatovah@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada tarjimashunoslikning dolzarb masalalari psixologiya sohasi misolida yoritilgan. Xususan, psixologik adabiyotlar va ilmiy manbalarni chet tillardan o‘zbek tiliga hamda o‘zbek tilidan boshqa tillarga tarjima qilish jarayonida uchraydigan muammolar tahlil qilingan. Psixologik terminlarning mazmunini to‘g‘ri yetkazish, milliy-madaniy xususiyatlarni hisobga olish, ilmiy tushunchalarning ekvivalentlarini tanlash hamda tarjima sifatini ta‘minlash masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Shuningdek, globallashuv sharoitida psixologiya faniga oid bilim va tadqiqotlarni xalqaro miqyosda ommalashtirishda sifatli tarjimaning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *tarjimashunoslik, psixologik adabiyotlar, ekvivalentlik, madaniy moslashuv, psixologik terminlar.*

Аннотация

В данной статье актуальные вопросы переводоведения рассматриваются на примере сферы психологии. В частности, анализируются проблемы, возникающие в процессе перевода психологической литературы и научных источников с иностранных языков на узбекский, а также с узбекского языка на другие языки. Особое внимание уделено правильной передаче смысла психологических терминов, учету национально-культурных

особенностей, подбору эквивалентов научных понятий и обеспечению качества перевода. Также освещается значение качественного перевода в международной популяризации знаний и исследований в области психологической науки в условиях глобализации.

Ключевые слова: *Переводоведение, психологическая литература, Эквивалентность, Культурная адаптация, Психологические термины*

Abstract

This article highlights current issues in translation studies using the field of psychology as an example. In particular, it analyzes the problems encountered in the process of translating psychological literature and scientific sources from foreign languages into Uzbek, as well as from Uzbek into other languages. Special attention is paid to the accurate transmission of the meaning of psychological terms, taking into account national and cultural characteristics, selecting equivalents for scientific concepts, and ensuring the quality of translation. Furthermore, the importance of high-quality translation in the global promotion of knowledge and research related to the science of psychology in the context of globalization is discussed.

Key words:Translation Studies, Psychological literature, Equivalence, Cultural adaptation, Psychological terms

Kirish

Tarjimashunoslik tarjima nazariyasi va amaliyotini o‘rganadigan fan bo‘lib, turli tillar va madaniyatlar o‘rtasida kommunikativ ko‘prik vazifasini bajaradi. Hozirgi globallashuv sharoitida psixologiyaga oid ilmiy adabiyotlarni tarjima qilish dolzarb yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Psixologik matnlar tarjimasida ekvivalentlik va adekvatlikni ta‘minlash, ilmiy terminlarning to‘g‘ri ifodalanishi hamda madaniy xususiyatlarni saqlash muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon nafaqat lingvistik bilim, balki tarjimonning kognitiv va psixologik idrokiga ham bog‘liqdir. Zamonaviy davrda sun‘iy intellekt va mashina tarjimasi tarjima jarayonini

tezlashtirsa-da, psixologik matnlarda mazmuniy aniqlik va kontekstni to‘liq yetkazish muammosi hanuz dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shuningdek, tarjimashunoslik va psixologiya tutashuvi tarjimon shaxsiyati, muallif niyati va kitobxon psixologiyasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganadi. Intertekstuallik yondashuvi ham tarjima jarayonini kengroq madaniy va ilmiy kontekstda tahlil qilish imkonini beradi [1.1-b]. O‘zbekistonda ham tarjimashunoslik sohasini rivojlantirish va malakali tarjimonlar tayyorlashga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu jarayonda ilmiy tadqiqotlar va ta‘lim tizimini takomillashtirish muhim o‘rin tutadi [2.1-b]. Mazkur maqolada psixologik adabiyotlar tarjimasida uchraydigan asosiy tarjimashunoslik muammolari tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va metodologiya

Mavzuga oid ilmiy manbalar tahlili psixologik adabiyotlarni tarjima qilish jarayonida ekvivalentlik, terminologik aniqlik va madaniy moslashuv masalalari muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Bu borada bir qator tadqiqotchilar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Iroda Fatxutdinova “Psixologik mazmundagi asarlar tarjimasida ekvivalentlik masalasi” nomli maqolasida psixologik adabiyotlar tarjimasida ekvivalentlik va madaniy moslik muammolari muhim o‘rin tutishini ta‘kidlaydi. Muallif fikricha, psixologik matnlarni tarjima qilishda nafaqat lingvistik aniqlik, balki asar mazmunidagi milliy va madaniy o‘ziga xoslikni saqlash ham muhimdir [3.1-b]. Ushbu yondashuv psixologik adabiyotlarda ichki kechinmalar, emotsional holatlar va shaxs psixologiyasini ifodalovchi birliklarni boshqa tilga o‘girishda alohida murakkabliklar mavjudligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, zamonaviy psixologik nashr va hikoyalarda ichki monolog, subyektiv idrok hamda psixologik tahlil elementlari ustun bo‘lib, ularni tarjima qilishda tarjimonning interpretatsion qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, hindiy psixologik adabiyotlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, psixologik yo‘nalishdagi asarlar tarjimasida “ichki dunyo tasviri” va “psixologik tahlil” asosiy o‘rinda turadi. Bu jarayonda tarjimon matnni faqat lingvistik jihatdan emas, balki

psixologik va kognitiv jihatdan ham qayta ishlaydi. Bu esa tarjima jarayonining murakkab psixolingvistik xususiyatga ega ekanini ko‘rsatadi[4-b].Zamonaviy tarjimashunoslikda ushbu yondashuvlar intertekstuallik va tarjimonning subyektiv idroki bilan bog‘liq holda o‘rganilmoqda. Bugungi kunda psixologik adabiyotlar tarjimasiga talab ortib bormoqda, chunki global ilmiy almashinuv jarayonida psixologiya faniga oid bilimlarni turli tillarga yetkazish zarurati kuchaymoqda. Shu sababli tarjimonlardan faqat til bilimi emas, balki psixologik terminologiyani chuqur tushunish ham talab etiladi. Metodologik jihatdan ushbu tadqiqotda qiyosiy-tahliliy yondashuv qo‘llanilib, psixologik matnlar tarjimasidagi ekvivalentlik, madaniy moslashuv va terminologik aniqlik masalalari o‘rganiladi. Fazildinova Sevara Nematovnaning “Badiiy tarjima va tarjimashunoslik masalalari” nomli maqolasida esa tarjima jarayonida emotsional va estetik mazmunni saqlab qolish muammolariga alohida e’tibor qaratilgan. Muallif tarjimon oldida nafaqat matn mazmunini, balki undagi hissiy ta’sir va madaniy xususiyatlarni ham to‘g‘ri yetkazish vazifasi turishini ta‘kidlaydi. Shuningdek, tarjima sifati ko‘p jihatdan tarjimonning til bilimi, madaniy saviyasi va kasbiy mahoratiga bog‘liqligi qayd etiladi [5.2-b]. Mazkur fikrlar psixologik adabiyotlar tarjimasi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Chunki psixologik matnlarda insonning ichki kechinmalari, emotsional holati va ruhiy jarayonlari aks etadi. Bunday mazmunni boshqa tilga o‘girishda faqat terminlarni tarjima qilishning o‘zi yetarli bo‘lmay, matnning psixologik ta’sirini ham saqlab qolish talab etiladi. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy tarjimashunoslikda psixologik adabiyotlar tarjimasining asosiy muammolari ekvivalentlik, terminologik aniqlik, madaniy moslashuv hamda emotsional mazmunni to‘liq yetkazish bilan bog‘liqdir. Shu sababli ushbu tadqiqotda psixologik matnlar tarjimasida mazkur omillarning o‘rni qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida o‘rganildi

Tahlil va natijalar

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, psixologik adabiyotlarni tarjima qilish jarayoni boshqa ilmiy matnlar tarjimasiga nisbatan murakkabroq hisoblanadi. Buning asosiy sababi psixologik matnlarda terminologik aniqlik bilan bir qatorda insonning ichki kechinmalari, hissiy holatlari va kognitiv jarayonlari ham ifodalanishidir. Shu sababli ayrim psixologik tushunchalarning boshqa tilda to‘liq ekvivalentini topish qiyinchilik tug‘diradi. Tahlillar davomida psixologik adabiyotlar tarjimasida eng ko‘p uchraydigan muammolar terminlarning turlicha talqin qilinishi, madaniy tafovutlar va emotsional mazmunni saqlab qolish bilan bog‘liqligi aniqlandi. Ayrim psixologik atamalarni tarjima qilishda ma’no torayishi yoki kengayishi holatlari kuzatilishi mumkin, bu esa ilmiy mazmunning qisman o‘zgarishiga olib keladi. Shuningdek, sun‘iy intellekt asosidagi tarjima tizimlari tarjima jarayonini tezlashtirayotgan bo‘lsa-da, psixologik matnlardagi nozik ma’nolar va kontekstni to‘liq yetkazishda inson omili muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bunday matnlarda tarjimonning kasbiy tayyorgarligi va sohaga oid bilimlari hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari psixologik adabiyotlar tarjimasida ekvivalentlik, terminologik aniqlik va madaniy moslashuv masalalariga alohida e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatdi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, psixologik adabiyotlarni tarjima qilish masalasi bugungi kunda tarjimashunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Psixologiya fanining jadal rivojlanishi, xorijiy ilmiy manbalarga bo‘lgan ehtiyojning ortishi hamda xalqaro ilmiy hamkorlikning kengayishi psixologik asar va tadqiqotlarning tarjima qilinishiga bo‘lgan talabni kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, psixologik terminlar va tushunchalarning turli tillarda bir xil mazmunda ifodalanmasligi tarjima jarayonida ayrim qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda.Tahlil qilingan manbalarda ekvivalentlik, emotsional mazmunni saqlash, madaniy moslashuv va tarjimonning kasbiy mahorati tarjima

sifatiga ta’sir etuvchi asosiy omillar sifatida qayd etilgan. Ayniqsa, psixologik adabiyotlarda insonning ichki kechinmalari, hissiy holati va xulq-atvoriga oid tushunchalar mavjud bo‘lgani sababli, ularni tarjima qilishda faqat til bilimining o‘zi yetarli emas. Tarjimon psixologiya fanining mazmun-mohiyatini ham chuqur anglashi zarur. Bugungi kunda zamonaviy tarjimashunoslik va adabiyotshunoslik fanlari global ilmiy makonda muhim o‘rin tutib, madaniyatlararo aloqalarning rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Tarjima jarayonida lingvistik, madaniy va ijodiy omillarning uyg‘unlashuvi psixologik adabiyotlar tarjimasida ham yaqqol namoyon bo‘ladi. Kelgusida ushbu fanlarning yangi metodlar va texnologiyalar bilan boyib borishi tarjima sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi [6.6-b]. Psixologik adabiyotlar tarjimasiga doir tadqiqotlarni yanada kengaytirish zarur. Chunki bugungi kunda ko‘plab zamonaviy psixologik manbalar xorijiy tillarda mavjud bo‘lib, ularni sifatli tarjima qilish ilm-fan rivoji hamda mutaxassislar malakasini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli tarjimashunoslik va psixologiya fanlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish masalasi dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda tarjimashunoslik nafaqat tillar o‘rtasidagi aloqani ta‘minlovchi, balki ilmiy bilimlar va madaniy qadriyatlarning xalqaro miqyosda tarqalishiga xizmat qiluvchi muhim sohalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, psixologiya fanining jadal rivojlanishi va ushbu yo‘nalishdagi xorijiy manbalarga bo‘lgan ehtiyojning ortishi psixologik adabiyotlarni sifatli tarjima qilish masalasining dolzarbligini yanada kuchaytirmoqda. Tadqiqot davomida psixologik adabiyotlar tarjimasida ekvivalentlikni ta‘minlash, terminologik aniqlikni saqlash, emotsional mazmunni to‘g‘ri yetkazish hamda madaniy tafovutlarni hisobga olish muhim omillar ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, tarjima sifati ko‘p jihatdan tarjimonning nafaqat til bilimi, balki psixologiya sohasiga oid bilim va kasbiy tayyorgarligiga ham bog‘liq ekanligi kuzatildi.

Hozirgi kunda sun‘iy intellekt va raqamli texnologiyalar tarjima jarayonini yengillashtirayotgan bo‘lsa-da, psixologik mazmunga ega matnlarni talqin qilish va ularning nozik jihatlarini to‘liq yetkazishda inson omili o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Shu sababli psixologik adabiyotlar tarjimasini takomillashtirish, psixologik terminlarning yagona ilmiy bazasini shakllantirish, malakali tarjimonlar tayyorlash hamda psixologiya va tarjimashunoslik fanlari integratsiyasini kuchaytirish muhim vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Bizningcha, mazkur yo‘nalishdagi ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va jahon psixologiya fanida erishilgan yutuqlarni o‘zbek tiliga sifatli tarjima qilish orqali milliy ilm-fan rivojiga munosib hissa qo‘shish mumkin. Bu esa psixologik bilimlarning keng ommaga yetib borishi, mutaxassislar malakasining oshishi hamda xalqaro ilmiy hamkorlikning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Fatxutdinova I. O. Psixologik mazmundagi asarlar tarjimasida ekvivalentlik masalasi (hindiy tildagi asarlar misolida) // Translation Forum – 2022 (Tarjimashunoslar forumi). – Vol. 2, Special Issue 28. – December 2022. – P. 69. – ISSN 2181-1784. – SJIF 2022: 5.947. – DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7455113

2. “Tarjimashunoslik: muammolar, yechimlar va istiqbollar II” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. – Toshkent: O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, 2024. – DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14160055

3. Kasimova R.R. Tarjima jarayonining mutarjim psixologiyasiga ta’siri // “Foreign Languages in Uzbekistan” xalqaro ilmiy-metodik elektron jurnali. – 2022. – №4 (45). – B. 110–122. – ISSN: 2181-8215. – https://journal.fledu.uz

Ilovalar

https://share.google/BwkuRiD6PbPedQHiT

https://share.google/gopgsebsNS2c8glg4

https://share.google/ynyxHytA6QvnCmNUb